บทความวิชาการ

เศรษฐกิจชุมชน: การสะสมทุนชุมชนเพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์ปัจจุบัน

Community Economy: Community Capital Accumulation for Survival

ทศพร แก้วขวัญไกร[1*]
Thotsaporn Kaewkhwaunkrai[1*]

Abstract

A community economy is important for the existence of people in communities that need to build a foundation for security and immunity from the competition of liberal capital coming domestically and globally. People in the community will resist liberal capital needs to be empowered by people in the community themselves by tapping the fiber create the power for the community economy. What is necessary is capital accumulation from the empowerment of community capital for greater power. The empowerment drives the community economy to create immunity from the economy outside Capital accumulation would let the community survive in the present situation and be sustainable with the local economy of the world.

Keywords: *Community Capital, Capital Management, Capital Accumulation Operations*

[1]สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ 31000
[1]Economics, Faculty of Management Science, Buriram Rajabhat University, Naimuang Sub-district, Muang District, Buriram Province 31000
[*]ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: keawkaunkhai578@gmail.com)

รับบทความวันที่ 18 มิถุนายน 2561 แก้ไขวันที่ 27 มีนาคม 2562 รับลงตีพิมพ์วันที่ 28 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชนที่ต้องสร้างฐานรากเพื่อความมั่นคง ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการแข่งขันของทุนเสรีนิยมที่เข้ามาจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ การที่คนในชุมชนจะต้านทานทุนเสรีนิยมดังกล่าวได้นั้น จะต้องมีการสร้างพลังจากคนในชุมชน ด้วยการสร้างพลังของเศรษฐกิจชุมชนให้มีกำลังและมีความเข้มแข็ง สิ่งสำคัญ คือ การสะสมทุนจากการสร้างพลังทุนชุมชนให้มีกำลังเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในการสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเข้ามาของเศรษฐกิจภายนอกชุมชน ซึ่งวิถีแห่งการสะสมทุนจะนำพาซึ่งความอยู่รอดในสถานการณ์ปัจจุบัน และมีความยั่งยืนอย่างเป็นเอกภาพกับเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นของโลก

คำสำคัญ: *ทุนชุมชน การจัดการทุน การดำเนินการสะสมทุน*

บทนำ

คำว่า “ทุน” (Capital) ได้ก่อกำเนิดแนวคิดอย่างเด่นชัดจากนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกที่มีชื่อเสียงนามว่า Adam Smith ผู้ได้รับการยกย่อง เป็น “บิดาทางเศรษฐศาสตร์” และสร้างกระแสแห่งคำว่า “ทุน” ให้เกิดการสร้างประกายแนวคิด เพื่อนำไปสู่ทิศทางแห่งระบบทุนนิยมและสามารถยกระดับความรุนแรงแห่งการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2556) โดยคำว่า “ทุน” ทางเศรษฐศาสตร์ นั้น เป็นการอธิบายถึงสิ่งที่เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบในการอำนวยความสะดวกในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อใช้ในการประดิษฐ์ คิดค้นต่าง ๆ ให้เกิดความประหยัดเวลา ลดต้นทุน ลดกำลังแรงงานคน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของเครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดของทุนที่มีลักษณะทุนแท้จริง (Real Capital) ที่สามารถบ่งบอกถึงกำลังการผลิตที่แท้จริงโดยไม่รวมคำว่าทุนในรูปแบบของเงิน นอกจากนั้น คำว่า “ทุน” สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) ทุนถาวร 2) ทุนดำเนินการ และ 3) ทุนสังคม หลักแห่งการนำทุนดังกล่าวมาเป็นปัจจัยในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการตามหลักเศรษฐศาสตร์เพียงต้องการกำไรสูงสุด เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

โลกปัจจุบันกลับมองเรื่อง “ทุน” ตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์เป็นพลังทำลายที่รุนแรง ส่งผลต่อการแบ่งแยกทางเศรษฐกิจและสังคมให้มีความห่างของช่องว่างในทุก ๆ ด้านที่มีการแข่งขันเพียงกำไรอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความผาสุกของมนุษย์ จึงเกิดคำถามว่าจะทำอย่างไรในการใช้คำว่า “ทุน” เพื่อนำมาสร้างเป็นพลังและเปลี่ยนวิธีคิดเดิม ๆ ให้กลายเป็นสิ่งที่ยกระดับ รวมทั้งลดช่องว่างของการแข่งขันซึ่งต้องการเพียงกำไรเท่านั้น จึงมีแนวคิดเชิงบูรณาการคำว่า “ทุน” กับ “ชุมชน” เป็นการมองแบบใหม่ด้วยการบูรณาการจากทุนเดิม ๆ กลายเป็นทุนแท้จริงรวมกับทุนมิใช่แท้จริง ซึ่งมาจากการสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนให้มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ เพื่อต้องการลดปัญหาความยากจน การว่างงานของประชากร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาด้วยองค์ความรู้ของคนในชุมชนเอง ดังนั้น เพื่อให้เห็นความสำคัญและแนวคิดที่ชัดเจนของทุนชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการทุนชุมชนให้เป็นระบบขึ้น

จึงวิเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในส่วนของแนวคิดและความสำคัญของทุนชุมชน (The Importance of Community Capital) องค์ประกอบของทุนชุมชน (Elements of Community Capital) การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนชุมชน (Management of Community Capital Accumulation) รวมทั้ง การวิเคราะห์การดำเนินงานการสะสมทุน (Analysis of The Capital Accumulation Operations)

แนวคิดและความสำคัญของทุนชุมชน

ปัจจัยพื้นฐานการสร้างชุมชนที่ยั่งยืนให้มีความเจริญเติบโตสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เริ่มจากฐานของชุมชนเป็นหลัก (Jones, 2013) ซึ่งจะสามารถสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนให้ชุมชนได้พัฒนาทางเลือก อันเกิดจากแต่ละครอบครัวมีความเป็นเพื่อนบ้านกันอย่างไม่เป็นรูปแบบ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสายสัมพันธ์ทั้งเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้านที่ก่อตัวเป็นชุมชนอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ความคิดเหมือนกัน การประกอบอาชีพบนพื้นฐานดั้งเดิมจากบรรพบุรุษเชื่อมโยงเป็นสายสัมพันธ์จนเป็นพลังของชุมชนก่อให้เกิดมูลค่าหลายด้าน อาทิ มูลค่าสังคม มูลค่าวัฒนธรรม มูลค่าภูมิปัญญา เป็นต้น ซึ่งมูลค่าเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นฐานแห่งชุมชนที่เรียกว่า “ทุนชุมชน” อันนำไปสู่การสร้างเป็นอัตลักษณ์เฉพาะอย่างในแต่ละพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

“ทุนชุมชน” ถือเป็นแก่นแท้แห่งการเพิ่มมูลค่าเพื่อความกินดีอยู่ดีของสังคม (Adler & Kwon, 2002) โดยมีสังคมหรือชุมชนเป็นโครงสร้าง ซึ่งภายในโครงสร้างจะมีผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ในชุมชน สิ่งที่เป็นองค์ประกอบย่อยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์ อาจผ่านมายัง 1) ด้านความสัมพันธ์ทางตลาด (Market Relations) ที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าและบริการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งเกิดตัวเงินขึ้นมา 2) ด้านความสัมพันธ์ทางชนชั้น (Hierarchical Relations) การนับถืออาวุโส การเคารพบรรพบุรุษ เชื่อฟังในจิตวิญญาณทางความคิดเป็นลำดับขั้นที่สืบทอดกันมา และ 3) ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) ที่มีทั้งความสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนทางการเงินของผู้มีอำนาจ และการแลกเปลี่ยนของสังคมทางความคิด การเรียนรู้ที่มีการพึ่งพากัน เกื้อกูลกัน ดังนั้น “ทุนชุมชน” จึงมีพลังที่ไม่สามารถคาดการณ์กำลังได้ ถ้ามีการเชื่อมระหว่างระดับฐานล่างสู่ฐานบนได้ หรือจากระดับจุลภาคเป็นระดับมหภาค ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาจากปัจจัยภายในชุมชนที่เข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม

องค์ประกอบของทุนชุมชน

กรอบแนวคิดของทุนชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญและต้องตระหนักถึงการนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพที่สามารถสร้างให้ชุมชุนประสบผลสำเร็จในการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วย 7 ประเภท (Jacobs, 2007; The Reconsider Team, 2013) คือ 1) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) 2) ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) 3) ทุนมนุษย์ (Human Capital) 4) ทุนสังคม (Social Capital) 5) ทุนการเมือง (Political Capital) 6) ทุนก่อสร้าง (Built Capital) และ 7) ทุนการเงิน (Financial Capital) ดังรูปที่ 1

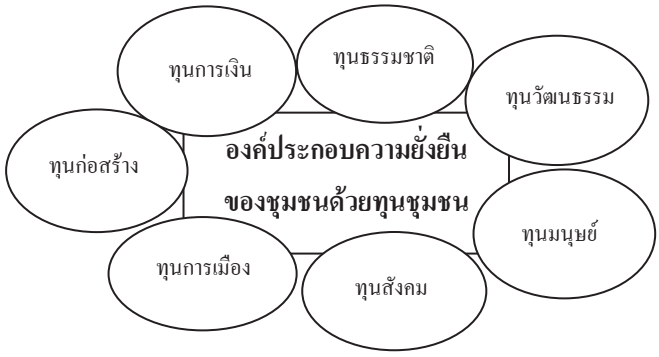

รูปที่ 1 องค์ประกอบความยั่งยืนของชุมชนด้วยทุนชุมชน
ที่มา: Jacobs (2007)

ทุนธรรมชาติ เป็นทุนขั้นพื้นฐานที่อยู่ฐานล่างของทุนชุมชนทุกประเภท เป็นทุนทางกายภาพที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ ซึ่งทุนธรรมชาติสามารถแบ่งลักษณะเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่สามารถใช้หมดไปหรือเกิดใหม่ทดแทนกันได้ เป็นทุกสิ่งที่มนุษย์ใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมที่ส่งผลต่อการดำรงชีพ และสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย อาทิ ป่าไม้ น้ำ พลังงานฟอสซิล สัตว์ อากาศ แร่ธาตุ ลม ดิน เป็นต้น

ส่วนที่ 2 ทุนเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Service) เป็นกระบวนการที่เกิดจากธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดการผลิตสิ่งที่เป็นอาหารกินได้ สร้างสุนทรียศาสตร์ทางธรรมชาติ เกิดภูมิทัศน์จรรโลงใจให้มนุษย์ รวมทั้งทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ เกิดความสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคุณภาพชีวิตโดยทั่วไปที่สามารถสร้างแหล่งการท่องเที่ยวต่าง ๆ ของเศรษฐกิจชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ทุนวัฒนธรรม เป็นทุนที่ปรากฏในชุมชนท้องถิ่นภายใต้บริบทที่แตกต่างกันตามภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อความศรัทธา โดยทุนวัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Forms) เป็นทุนซึ่งเกิดเป็นรูปธรรมที่มีการสืบทอดเป็นตำนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าและบริการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการละเล่นการแสดงที่แสดงนัยถึงความเจริญทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน อาทิ การทอผ้าไหม การรดน้ำสงกรานต์ การปั่นฝ้าย การเล่นว่าว การแห่นางแมวขอฝน การวาดภาพในโบสถ์ เป็นต้น ซึ่งทุนวัฒนธรรมลักษณะนี้สามารถแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกผ่านผลงานการดำเนินกิจกรรมที่สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ได้รับรู้ ได้เห็นเป็นที่ประจักษ์

2. ทุนวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangible Forms) เป็นลักษณะทุนวัฒนธรรมเชิงจิตวิญญาณที่ได้รับการสืบทอดทางความคิด จิตใจ มุมมองต่าง ๆ อันเกิดจากการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม อาทิ การเชื่อฟังผู้มีอาวุโส การมีวินัย การกลัวบาปบุญคุณโทษ

การเชื่อเรื่องชาตินี้ชาติหน้า การเชื่อเรื่องสวรรค์-นรก การไม่เบียดเบียนคนอื่นทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นต้น โดยการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นการบ่มเพาะตั้งแต่เล็กมาเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดความคิดที่ฝังอยู่ในจิตใจแห่งจิตวิญญาณ

ทุนวัฒนธรรมถือว่าเป็นทุนแห่งพื้นฐานที่สำคัญของทุนสังคมที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ ทำให้เกิดเป็นตัวกำหนดมูลค่าวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะ การสะสมของทุนวัฒนธรรมที่มีการสืบต่อกันมา ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายแห่งความเชื่อ ศรัทธา ส่งผลต่อพฤติกรรมคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดบรรทัดฐานการกำหนดกฎกติกาภายในสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งของทุนวัฒนธรรม ทำให้เกิดการกำหนดกรอบหลักปฏิบัติพื้นฐานตามความต้องการของสังคมนั้น ๆ

ทุนมนุษย์ ถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยแนวคิดและทฤษฎีทุนมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ อาทิ การส่งเสริมแรงงานในภาคการตลาดแรงงานทั้งประเทศ การส่งเสริมการศึกษาตั้งแต่ขั้นปฐมภูมิถึงทุติยภูมิและการศึกษานอกห้องเรียน ที่ต้องการยกระดับฐานความคิด ทักษะเพื่อให้เกิดการต่อยอดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การนำแนวคิดและทฤษฎีมาปรับใช้ต่อการพัฒนาประเทศนั้น ส่วนใหญ่ใช้แนวคิดของเบคเกอร์และมินเซอร์ ในหนังสือที่มีชื่อว่า “Human Capital” ที่มีชื่อเสียงหนังสือเล่มดังกล่าวตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1968 ซึ่งได้อธิบายประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับ “ทุนมนุษย์” ไว้ว่ามี 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะเฉพาะ (Specific) 2) ลักษณะทั่วไป (General) อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ลักษณะมีความสัมพันธ์ต่อการเชื่อมต่อกันของการพัฒนาทุนมนุษย์ให้ถึงที่สุดของปัจเจกบุคคล นอกจากนั้น การพัฒนาทุนมนุษย์สามารถยกระดับทั้งผ่านการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ แต่ก็สามารถเกิดการพัฒนาได้ อันเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งระบบของแนวคิด ทำให้เกิดการยกฐานทุนมนุษย์จากปัจเจกบุคคลเป็น “ฐานทุนทางสังคม” ที่สูงขึ้นได้ (ทศพร แก้วขวัญไกร และ จตุพร จันทารัมย์, 2559) ดังนั้น เมื่อพิจารณาแนวคิดของคำว่า “ทุนมนุษย์” สามารถสรุปแนวคิดได้ว่า “ทุนมนุษย์เป็นการยกระดับฐานความรู้ ความคิด ทักษะต่าง ๆ ต่อการเพิ่มศักยภาพของปัจเจกบุคคลให้เกิดการสร้างมูลค่าแห่งการผลิต เมื่อปัจเจกบุคคลได้ยกระดับทุนมนุษย์จะทำให้เกิดภาพรวมของสังคมกลายเป็นทุนทางสังคม ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของประเทศ การเกิดประสิทธิภาพของทุนมนุษย์สามารถเพิ่มการลงทุนทั้งการเสริมสร้างการศึกษาและการฝึกอบรมในลักษณะต่าง ๆ”

ในขณะที่ทุนมนุษย์ตามแนวคิดของเบคเกอร์ บอริส กรอยส์เบอร์ก แอนดรู เอนแมคลีน และ นิติน นอร์เนีย (2005 อ้างถึงใน กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์, 2552) ได้ขยายความโดยมีการแบ่งออกเป็นอีก 5 รูปแบบ คือ

1. ทุนมนุษย์เพื่อการจัดการทั่วไป (General Management Human Capital) เป็นการสร้างความสามารถทุนมนุษย์ด้านการยกฐานความรู้ ทักษะเกี่ยวกับการบริหารสู่การปฏิบัติ อาทิ ด้านภาวะผู้นำ ด้านการเงิน ด้านการตัดสินใจ ด้านเทคนิค เป็นต้น

2. ทุนมนุษย์เพื่อสร้างกลยุทธ์ (Strategic Human Capital) เป็นการเพิ่มศักยภาพ ความรู้ความสามารถด้านการสร้างกลวิธี วางแผน ออกแบบกลยุทธ์เฉพาะด้าน เช่น กลยุทธ์การลดต้นทุน กลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์การแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น

3. ทุนมนุษย์เพื่ออุตสาหกรรม (Industrial Human Capital) เป็นการสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ในด้านอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการ ขั้นตอน วิธีการต่าง ๆ ด้านอุตสาหกรรมต่อการปฏิบัติ

งานในรูปแบบต่าง ๆ

4. ทุนมนุษย์สัมพันธภาพ (Relationship Human Capital) เป็นการเพิ่มความสร้างสรรค์ของทุนมนุษย์เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ของทีมงานต่อการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพ การทำงานเป็นกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน

5. ทุนมนุษย์เพื่อความสามารถเฉพาะด้าน (Specific) เป็นการสร้างฐานเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ต่อการพัฒนาสายงานเฉพาะ อาทิ โครงสร้าง วัฒนธรรมองค์กร อัตลักษณ์องค์กร เป็นต้น

ทุนสังคม เป็นทุนที่มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ขนาดใหญ่ อันเกิดจากความเชื่อมโยงเป็นสายสัมพันธ์หรือเครือข่าย โดยมีฐานแห่งผู้มีบารมีทางความคิด หรือผู้มีอิทธิพลแห่งการเป็นผู้นำชุมชน หรือสังคมที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ในด้านกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดทิศทางที่ดีในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลายเป็นความไว้เนื้อเชื่อใจ ซึ่งสามารถนำมาสร้างเป็นพลังแห่งการพัฒนาชุมชน อาทิ การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การรวมกลุ่มธนาคารคนจน การตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงทุนสังคมสามารถพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 แบบทุนทางสังคมภายในหรือทุนทางสังคมที่จับต้องไม่ได้ อาทิ ความคิด ความเชื่อ จิตใจ การรวมกลุ่มเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน การเอื้ออาทร เป็นต้น และลักษณะที่ 2 แบบทุนทางสังคมภายนอกหรือทุนทางสังคมที่พิจารณาแล้วสามารถเห็นได้ง่าย อาทิ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต การตั้งกลุ่มเป็นองค์กรหรือเครือข่ายต่าง ๆ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้เห็นชัดเพื่อสร้างบรรทัดฐานของสังคมในรูปของกฎ กติกา ระเบียบ เป็นต้น

ทุนการเมือง เป็นพลังทุนที่มีอำนาจในเรื่องสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่สามารถแสดงออกตามกฎหมายภายในประเทศหรือตามกติกาชุมชนหรือท้องถิ่น ที่สามารถแสดงอำนาจตามหลักประชาธิปไตยในการออกเสียงคัดเลือกผู้นำชุมชนที่เห็นว่าเหมาะสมตามทัศนคติของตน อีกทั้ง สามารถเสนอแนะในมุมมองทางการเมืองอย่างเสรีเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลัก

ทุนก่อสร้าง เป็นทุนเชิงประจักษ์ที่สามารถเห็นได้ชัดเจน เกิดจากการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ซึ่งปัจจัยทุนก่อสร้างนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ณ โลกปัจจุบัน อาทิ ถนน ประปาชุมชน ทีวี โทรศัพท์ โทรทัศน์ รถยนต์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ทุนการเงิน เป็นทุนที่เกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์ที่สร้างสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เพื่ออำนวยความสะดวกในการประเมินมูลค่าสินค้าต่าง ๆ ออกมาเป็นรูปตัวเงิน โดยทุนการเงินสามารถตอบสนองความต้องการให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ดีขึ้นด้วยฐานเครื่องมือการลงทุนด้านต่าง ๆ หรือเพื่อการเพิ่มพูนธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน อีกทั้ง สามารถเก็บสะสมทุนการเงินเพื่อเป็นทรัพย์สินให้กับลูกหลานในอนาคต

ดังนั้น การนำทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนการเมือง ทุนก่อสร้าง และทุน-การเงิน มาบูรณาการให้เกิดความสัมพันธ์กันย่อมก่อให้เกิดการสร้างวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งมีความเชื่อมโยงกัน ดังรูปที่ 2

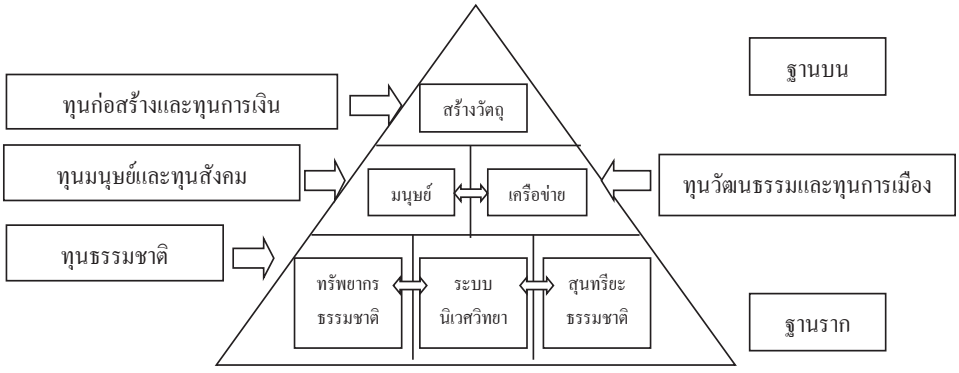

รูปที่ 2 การบูรณาการความสัมพันธ์ของทุนทั้ง 7 ประเภท
ที่มา: Sustainable Measures (2018)

การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนชุมชน

การบริหารจัดการระบบการสะสมทุนชุมชน ถือว่ามีความสำคัญต่อการวางแผนการใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่ทั้ง 7 ประการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสูด โดยต้องมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ สอดคล้องกับ สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล และ เฉลิมชัย ปัญญาดี (2554) ได้อธิบายถึงการบริหารจัดการเพื่อวางแผนการใช้ทุนชุมชนอย่างรู้คุณค่า ประกอบด้วย 2 ปัจจัยใหญ่ คือ

1. ปัจจัยทางตรง เป็นปัจจัยในการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนต่อระบบการบริหารจัดการสะสมทุนชุมชน เมื่อมีการรวมกลุ่มหรือเพิ่มพลังให้กับความคิด ความไว้ใจ จะทำให้การดำเนินงานในการมองเป้าหมายต่อการพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพิ่มขึ้น

2. ปัจจัยทางอ้อม เป็นปัจจัยในการสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อเป็นฐานแห่งการเรียนรู้และพัฒนาต่อการแลกเปลี่ยนวิถีทางต่าง ๆ จากการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนประเภทต่าง ๆ ซึ่งหัวใจแห่งปัจจัยทางอ้อมเกิดจากการนำองค์ความรู้ทางการศึกษา เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างเยาวชนท้องถิ่นด้วยการฝึกอบรมพัฒนาแปลงเกษตร หรือวิสาหกิจชุมชน ให้เป็นฐานสาธิต นอกจากนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องราวของชุมชนจากตำนาน และประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น สามารถนำมาเขียนหนังสือไว้เพื่อใช้ในการสืบค้นข้อมูลกับคนรุ่นหลัง และส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงการรักษ์ถิ่นฐานบ้านเกิดในการพัฒนาให้ยั่งยืน โดยมิได้มองถึงความมั่งคั่งทางการเงินเป็นตัวตั้ง ด้วยการสร้างความมั่งคั่งทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืนให้กับลูกหลานในอนาคต

นอกจากนั้น การบริหารจัดการเพื่อการสะสมทุนจะต้องมีปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย นำมาสร้างเพื่อการบูรณาการให้เกิดการเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่มีการนำคำว่า “การบริหาร” กับ “การจัดการ” มาเป็นแนวทางในการสะสมทุนให้ยั่งยืน (อรุณ จิตตะเสโน, 2551) ซึ่งต้องพิจารณาถึงกระบวนการหรือแผนงานที่จะทำให้ระบบเกิดประสิทธิภาพด้วยการนำวิธีการจัดการที่เป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะคน ที่นำมาสร้างเป็นกลไกขับเคลื่อนระบบเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ขณะที่การบริหารจัดการเพื่อการสะสมทุนจะต้องพิจารณาตัวชี้วัดให้เกิดเป็นรูปธรรมที่สามารถตอบโจทย์ในการจัดการทุนชัดเจนขึ้น ซึ่งสามารถนำปัจจัยในระดับจุลภาค

สู่ระดับมหภาคในการกำหนดความสำเร็จ ในที่นี้ประกอบด้วย 4 มิติที่เน้นด้านทุนการเงินเป็นหลัก (สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558) ดังนี้

มิติที่ 1 ตัวชี้วัดระดับครอบครัว เป็นการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบพื้นฐานของครอบครัวแต่ละชุมชนมีฐานแห่งทุนเป็นอย่างไรบ้าง ด้านระดับรายได้หลักและรายได้เสริมต่อความสม่ำเสมอแต่ละปีย้อนหลัง 3-5 ปีขึ้นไป ภาวะหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบของอัตราการเพิ่มหนี้หรือลดหนี้ด้วยวิธีการจัดทำบัญชีครัวเรือนของการใช้จ่าย เพื่อให้เห็นประเด็นของหนี้ที่ก่อให้เกิดปัญหามากที่สุดเรียงลำดับความสำคัญในการแก้ปัญหาแต่ละประเด็นให้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้น สิ่งสำคัญของความยั่งยืน คือ ต้องมีภูมิคุ้มกันของเงินออมที่เกิดจากรายได้ซึ่งต้องมีการแบ่งส่วนต่าง ๆ เพื่อเก็บเงินออมไว้ยามฉุกเฉิน ดังนั้น ประเด็นที่จะนำไปสู่การหาปัจจัยในการวิเคราะห์ตัวชี้วัดระดับครอบครัวได้ต้องมีการส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างมีระบบและสม่ำเสมอในแต่ละครัวเรือน

มิติที่ 2 ตัวชี้วัดระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน เป็นการยกระดับจากภาคครอบครัวสู่ระดับกลุ่มองค์กรหรือชุมชน หรือหมู่บ้านที่ใหญ่ขึ้น โดยพิจารณาการขับเคลื่อนภายใต้ตัวชี้วัดที่จะพิจารณาถึงความเข้มแข็งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ของหลาย ๆ ครอบครัว เป็นองค์กรหรือชุมชน หรือหมู่บ้าน อาทิ วิเคราะห์ตัวชี้วัดเกี่ยวกับการจัดการกลุ่มหรือกองทุนในชุมชน หรือหมู่บ้าน และมีสมาชิกในชุมชนเหล่านั้นสมัครเพิ่มขึ้นโดยการเปรียบเทียบแต่ละปี นัยสำคัญบ่งบอกถึงความร่วมมือ ความเชื่อมั่นแห่งการพัฒนาของคนในชุมชนท้องถิ่นมีทิศทางในด้านบวก นอกจากนั้น การจัดตั้งองค์กรหรือกองทุนเพียง 1 อย่าง มิสามารถบ่งบอกถึงการพัฒนาได้ จึงต้องมีการพัฒนาองค์กรให้มีกองทุนหลายด้านในการแก้ปัญหา เช่น กองทุนออมทรัพย์ กองทุนขยะ กองทุนแก้ปัญหายาเสพติด กองทุนการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อให้ตรงกับความต้องการของคนในชุมชนหรือหมู่บ้าน และดูพฤติกรรมความต้องการของการสมัครสมาชิกว่าเป็นอย่างไร หากเพิ่มขึ้นย่อมบ่งบอกถึงปัญหาที่จะต้องมาร่วมในการพัฒนาเชิงลึกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดการระบบสะสมทุนของกลุ่มองค์กรหรือชุมชน หรือหมู่บ้าน ต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นกรรมการในการตรวจสอบทุกระดับตามหลักประชาธิปไตย และตัวชี้วัดสำคัญที่สามารถยกระดับแห่งกองทุนต่าง ๆ ได้ ต้องผลักดันให้เกิดเป็นสหกรณ์ของคนในชุมชน โดยก้าวไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน และสามารถยกระดับให้เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป โดยระบบดังกล่าวจะนำไปสู่ความยั่งยืนต่อชุมชน

มิติที่ 3 ระดับพื้นที่/ตำบล เป็นการกำหนดทิศทางการสร้างแผนงานให้เป็นระบบด้วยการกำหนดให้หน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการขับเคลื่อนทุกภาคส่วน โดยจะต้องมีผู้รับผิดชอบโดยตรงประสานงานในมิติต่าง ๆ ซึ่งแผนงานจะต้องครอบคลุมถึงระบบการจัดการทุนทั้ง 7 ทุน อันประกอบด้วย 1) ทุนธรรมชาติ 2) ทุนวัฒนธรรม 3) ทุนมนุษย์ 4) ทุนสังคม 5) ทุนการเมือง 6) ทุนก่อสร้าง 7) ทุนการเงิน ที่สามารถนำมาเป็นชุดความรู้ให้เกิดเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนและทุนในพื้นที่ให้เกิดมูลค่าในแต่ละด้านอย่างเป็นรูปธรรม โดยการดำเนินการจะต้องมีตัวชี้วัดทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ นอกจากนั้นต้องมีเวทีในการแลกเปลี่ยนระดับพื้นที่/ตำบลต่อการพัฒนาที่เกิดประสิทธิภาพหรือพัฒนาแล้วประสบผลสำเร็จนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมทั้งวัตถุดิบต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ให้มีการเคลื่อนย้ายหรือจัดสรรทรัพยากรในการนำไปใช้ เพื่อการผลิตสินค้าและบริการให้ครบวงจรและเกิดราคาเป็นธรรมมากที่สุด

มิติที่ 4 ตัวชี้วัดระดับจังหวัด เป็นระดับใหญ่ในมิติทั้งหมดที่จะสร้างแผนพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งระดับพื้นที่/ตำบล ระดับกลุ่มองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน และระดับครอบครัว โดยปัจจัยหลักต้องให้อิสระต่อการดำเนินการของชุมชน หมู่บ้าน และครอบครัวเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเกิดการเรียนรู้และเกิดความสนใจจากภายในตัวตน แล้วจึงนำตัวชี้วัดระดับจังหวัดมาช่วยในการสนับสนุน ประสานให้เกิดความเชื่อมโยงทุกมิติ รวมทั้งหาแหล่งข้อมูลหรือแหล่งการตลาดให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการหาแหล่งทุนที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยลักษณะแบบนี้จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนจากระดับรากหญ้าสู่ความต้องการในการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตนเอง และสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพึ่งตนเอง สร้างภูมิคุ้มกัน และพัฒนาเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ

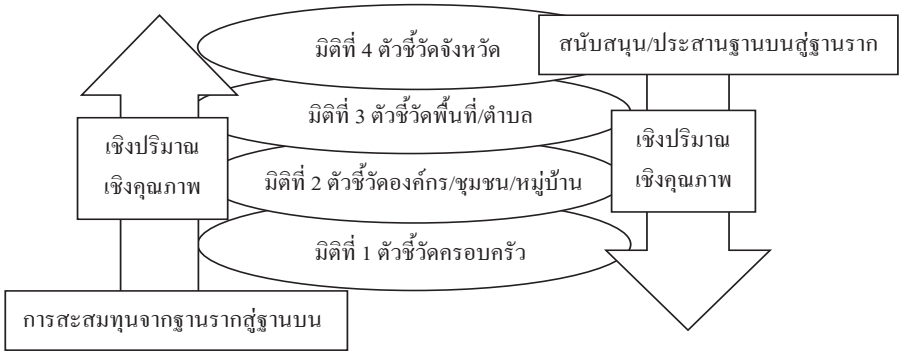

รูปที่ 3 มิติแห่งระบบตัวชี้วัดการสะสมทุน
ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปที่ 3 เป็นการจัดระบบการบริหารที่มีตัวชี้วัดในการสะสมทุนจากฐานราก คือ ครอบครัว แล้วขยายการพัฒนาสู่ฐานที่กว้างขึ้นเป็นองค์กร/ชุมชน/หมู่บ้าน พร้อมทั้งยกระดับเป็นพื้นที่/ตำบล และจังหวัดตามลำดับ ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งแห่งการสะสมทุนที่ทราบถึงทุนของตนเองที่มีอยู่จึงนับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในขณะที่ฐานบนสุดก็มีหน้าที่ในการสนับสนุน/ประสานในด้านต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับฐานรากเพื่อการเข้าถึงให้มากที่สุด อาทิ ทุนการเงิน ทุนความรู้ และทุนสังคมแห่งการแลกเปลี่ยน เป็นต้น โดยนำมาบูรณาการให้เกิดภูมิคุ้มกันให้เหมาะสมกับฐานแห่งการสะสมทุนในบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่นั้น ๆ อย่างเป็นรูปธรรม

การบริหารจัดการระบบสะสมทุน มีจุดสำคัญหลายจุดที่สามารถน้อมนำมาให้เกิดทิศทางการสะสมทุน พร้อมมีตัวชี้วัดทั้งปริมาณและคุณภาพของการประเมินผลที่ได้ อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการระบบสะสมทุนให้เกิดสัมฤทธิ์ผล จึงต้องวิเคราะห์ระบบสะสมทุนชุมชน คือ ด้าน “ทุนสังคม” เป็นหัวใจหลัก ดังที่กล่าวเบื้องต้นของคำว่า “ทุนสังคม” เป็นการสร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดประสิทธิภาพต่อกลุ่มทุนต่าง ๆ ทั้ง 7 ทุนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยทุนสังคมนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ (Kristine, 2011) เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของมนุษย์ที่รวมตัวกันแล้วเกิดการสร้างทุนสังคมภายใต้ความเชื่อมโยง บรรทัดฐาน ความคิด ความเชื่อ ผ่านสถานการณ์แห่งปัญหาหรือการนำมาซึ่งการแก้ปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ด้วยการรวมทุนทั้ง 7 ทุน โดยมีผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้านจุดประกายความคิดสร้างเป็นรูปแบบ ทำให้เกิดความเชื่อมั่น

กลายเป็นการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในการนำมาซึ่งการพัฒนาทุนในลักษณะต่าง ๆ

องค์ประกอบของการก่อตัว “ทุนสังคม” นั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องมีสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใดที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ทำให้เกิดจากทุนมนุษย์เพียงคนเดียวที่ดำเนินการแตกต่างจากความคิดของแนวคิดกระแสหลัก แล้วมีการดำเนินการเรื่อย ๆ จากการปฏิบัติ เมื่อถึงระยะหนึ่งของการปฏิบัติจนถึงจุดสูงสุด ทำให้เกิดพลังทางความคิดสู่ทุนมนุษย์ที่เป็นปัจเจกชนที่มีแนวคิดเหมือนกัน และเกิดปัญหาเหมือนกันเริ่มมารวมตัวกัน แลกเปลี่ยนกัน ก่อให้เกิดการขยายฐานความคิดดังกล่าว โดยดึงกลุ่มทุนมนุษย์ต่าง ๆ เข้ามารวมกัน สร้างเป็นกลุ่มพื้นฐานอันประกอบด้วย 1) การรวมกลุ่มจากการเชื่อมโยงระดับเดียวกันและต่างระดับ 2) มีแนวคิดที่ทรงคุณค่าแห่งความเชื่อมั่นของการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีแห่งทุนสังคม ภายใต้บรรทัดฐานสังคม และการคาดการณ์ 3) สร้างทิศทางการแก้ปัญหาและดำเนินการไปด้วยกัน (Kristine, 2011) จากผลงานวิจัยของ Falk and Kilpatrick (2000) ทำให้เห็นว่า “ทุนสังคม” เป็นการสร้างระบบการบริหารจัดการในการสะสมทุนภายใต้ความต้องการของชุมชน/ท้องถิ่น โดยประเด็นที่สำคัญของการรวมกลุ่มเป็นทุนสังคมทำให้เกิดการพัฒนาทักษะการรับรู้ในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการเรียนรู้ให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มทุนที่แต่ละปัจเจกชนมีทุนมนุษย์ที่มีมาแตกต่างกัน รองลงมา เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดประสบการณ์เพื่อวิเคราะห์ปัญหา และสุดท้ายเกิดกิจกรรมชุมชนสร้างความเข้มแข็ง ดังนั้น เมื่อพิจารณาจะพบว่า “หัวใจ” สำคัญของการบริหารจัดการระบบสะสมทุนเกิดจากทุนชุมชนเป็นสำคัญ ถือเป็นฐานรากมั่นคงที่ทำให้ชุมชนในท้องถิ่นเริ่มพัฒนา โดยเมื่อก่อตัวได้ระยะหนึ่งก็จะเกิดการเชื่อมโยงจากชุมชนท้องถิ่นหนึ่งไปสู่ชุมชนท้องถิ่นหนึ่ง เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดหรือสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ที่จะยกระดับเป็นกลุ่มสังคมเมืองแห่งทุนขึ้น ทำให้เกิดผลลัพธ์เด่นชัดขึ้น (Woolcock, 1998)

การวิเคราะห์การดำเนินงานการสะสมทุน

การบริหารจัดการทุนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ต้องมีกระบวนการวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผลของการนำไปพัฒนา โดยสร้างเป็นกระบวนการเพื่อนำไปวิเคราะห์สู่การปฏิบัติ โดยมีกระบวนการที่จะยกระดับการจัดการทุนสู่วิสาหกิจชุมชนทุกประเภท ใช้กระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ปัจจัยทุนที่นำเข้า (Input Capital) เป็นการวิเคราะห์พื้นฐานทุนของตนเองว่าในขณะนี้มีทุนอยู่ในระดับใด ซึ่งมีอยู่แล้วแต่นำมาแบ่งเป็นประเด็น ๆ ให้ชัดเจนขึ้น โดยในที่นี้ขอวิเคราะห์อาชีพการทำนาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

1.1 ทุนมนุษย์ อันประกอบด้วย อาชีพ การศึกษา องค์ความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในช่วงระยะเวลา 3-5 ปีขึ้นไป แล้วมีความชำนาญในระดับหนึ่งว่ามีอะไรบ้างซึ่งต้องเลือกอาชีพที่เห็นว่ามีพื้นฐานที่ทำเป็นประจำและมีความชำนาญที่สุดจากหลาย ๆ อาชีพที่เคยปฏิบัติมา ยกตัวอย่าง เช่น ประกอบอาชีพทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ

1.2 ทุนธรรมชาติที่มีอยู่ ณ ปัจจุบัน คงเหลือมีอะไรบ้าง เช่น ที่นา แหล่งน้ำ หญ้าธรรมชาติ ต้นไม้ ปุ๋ยคอก กำลังแรงงานของครอบครัว เป็นต้น คำนวณเป็นตัวเลข ประมาณการสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่

1.3 ทุนก่อสร้าง อาทิ โรงเรือน เครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ

1.4 ทุนวัฒนธรรมเป็นทุนที่ดำเนินการจนถือว่าเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา อาทิ การประกอบอาชีพทำนา การขอฝน การลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น

1.5 ทุนสังคมที่เป็นทุนเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในชุมชน

1.6 ทุนการเมือง เป็นทุนที่มีผู้มีอำนาจในการส่งเสริมสนับสนุน ทั้งเป็นผู้มีบารมีในการแต่งตั้งหรือโดยธรรมชาติ ที่สามารถขับเคลื่อนเป็นผู้นำชุมชน ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้าขึ้น

1.7 ทุนการเงิน เป็นทุนที่ใช้ในยามฉุกเฉิน เพื่อต้องการซื้อสินค้าและบริการ แต่ต้องกู้ยืมให้น้อยที่สุด และพึ่งพาทุนทางการเงินของตนเองให้มากที่สุด

2. ปัจจัยทุนจากกระบวนการ (Process Capital) เป็นการนำผลของการแบ่งปัจจัยนำเข้าที่มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบมาสร้างความสัมพันธ์ที่เรียงลำดับความเหมาะสม โดยเริ่มจากฐานแห่งทุนมนุษย์ที่มีความชำนาญ ในที่นี้ยกตัวอย่างเรื่องการประกอบอาชีพทำนา จากการจดบันทึกเพื่อการวิเคราะห์ก่อนการเปลี่ยนแปลงในรอบ 1 ปี ว่ามีการลงทุนในการทำนาอะไรบ้าง มีกระบวนการปลูกด้วยการใช้ปัจจัยที่เคยทำมาเป็นอย่างไรทุกขั้นตอนจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวสู่การนำไปขาย เพื่อนำผลมาวิเคราะห์ถึงการลงทุนที่มีรายรับและรายจ่ายเป็นอย่างไร

เมื่อทราบถึงกระบวนการหรือขั้นตอนที่มีการจดบันทึก จากนั้นจึงพิจารณาต่อว่าทำอย่างไรจะสามารถใช้ทุนธรรมชาติ ทุนก่อสร้าง และทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่มาช่วยลดต้นทุนได้บ้าง เช่น เริ่มจากการลดปุ๋ยเคมีเป็นปุ๋ยธรรมชาติ การปลูกพืชหว่านเป็นการปลูกพืชหยอด เป็นต้น ทุนก่อสร้างที่มีอยู่จะต้องนำมาประยุกต์ให้เกิดประสิทธิภาพที่สามารถประสานกับทุนวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมา นำมาสร้างเป็นจุดแข็งของการช่วยเหลือกันทางการเกษตรให้ได้ ซึ่งในกระบวนการต้องมีทุนทางสังคม ทุนทางการเมืองที่สามารถหว่านล้อมโน้มน้าวให้เกิดเป็นรูปธรรมที่สังคมจะได้รับในการสร้างเป็นเครือข่ายการประกอบอาชีพ ซึ่งในกระบวนการต้องใช้เวลาหลายปีที่จะเปลี่ยนทัศนคติของชุมชนได้ ดังนั้น ความเชื่อมั่นและไม่ย่อท้อ จึงถือเป็นหัวใจแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีของการพัฒนาในที่นี้

3. ปัจจัยทุนทางผลผลิต (Output Capital) เป็นการนำข้อมูลจดบันทึกเปรียบเทียบจากเดิมกับข้อมูลบันทึกใหม่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไร เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนวิธีการผลิตว่ามีจุดดี จุดอ่อนอย่างไร ทั้งปริมาณผลผลิต ต้นทุน รายรับ รายจ่ายที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งที่เป็นนามธรรมในการช่วยเหลือกันของชุมชน การรวมกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนความรู้กันว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร

4. ปัจจัยทุนที่เป็นผลลัพธ์ (Outcome Capital) เป็นการเปรียบเทียบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสอุปสรรคที่เกิดจากการผลิตนำมาปรับปรุง พัฒนา ที่จะสร้างให้เป็นเครือข่ายหรือกลุ่มสหกรณ์ที่สามารถมีอำนาจในการต่อรองราคาสินค้าและบริการภายในชุมชนต่อกลุ่มชุนชนอื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน

จากแนวคิดเบื้องต้นสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวความคิดในการดำเนินการเพื่อจัดการความสัมพันธ์ของระบบทุนให้เกิดประสิทธิภาพ ดังรูปที่ 4

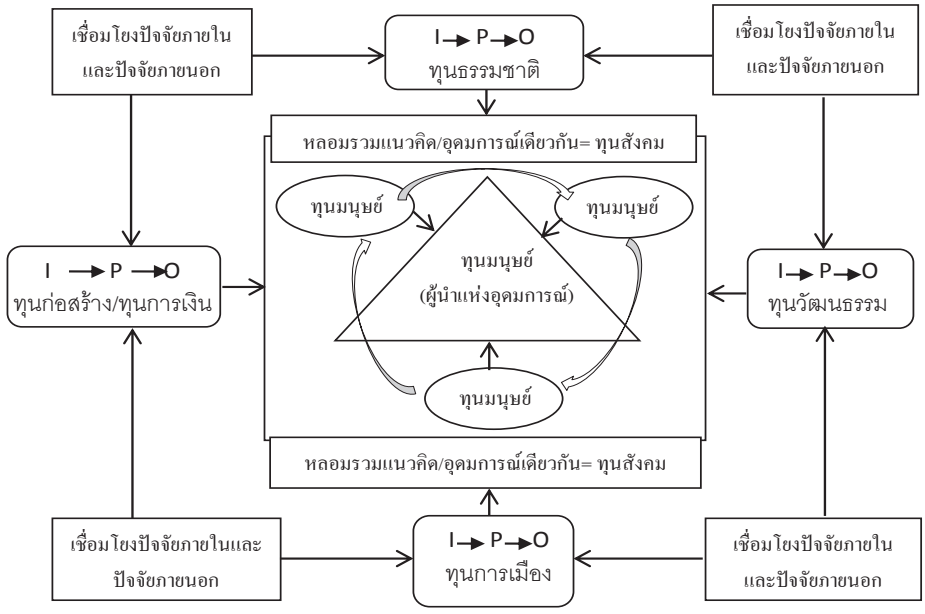

รูปที่ 4 กรอบแนวความคิดเพื่อการดำเนินการจัดการระบบทุน
ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปที่ 4 แสดงถึง กรอบแนวความคิดในการดำเนินการบริหารจัดการระบบทุน ภายใต้การมีจุดเริ่มจากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในสู่ปัจจัยภายนอก พบว่า การจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาจัดระบบทุนให้เกิดรูปธรรม เกิดจากผู้นำหรือผู้มีอุดมการณ์ในชุมชนมีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์กับระบบทุนนิยม ด้วยการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างพอเหมาะ ซึ่งต้องสร้างฐานความเชื่อและการปฏิบัติมากกว่า 10 ปีขึ้นไป โดยผู้นำอุดมการณ์นี้จะเป็นผู้ก่อสร้างฐานความเชื่อมั่นให้เกิดความไว้ใจด้วยการสร้างทุนมนุษย์ของตนให้เกิดเป็นภาพประจักษ์ พร้อมทำให้เกิดแรงดึงดูดแนวร่วมที่มีทุนมนุษย์เดียวกัน เกิดการหลอมรวมแนวคิด อุดมการณ์เดียวกันด้วยการจัดตั้งกลุ่มหรือกองทุนขึ้นมา ในขั้นตอนนี้จะเกิดเป็น “ทุนสังคม” ที่มีการนำปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาจากทุนมนุษย์ที่หลากหลายแล้วมีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา หรือเป้าหมาย เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่ทรงพลัง อันเกิดจากฐานรากที่สามารถขับเคลื่อนความต้องการได้อย่างรวดเร็วมากขึ้นกว่าขั้นตอนเริ่มแรก ซึ่งขั้นตอนแรกการก่อตัวจะใช้เวลานานและถ้าผู้นำไม่มั่นคงในอุดมการณ์ก็อาจจะล้มเหลวและต้องเริ่มหาผู้นำอุดมการณ์ใหม่อีกครั้ง

การเกิดทุนสังคมในสังคมหนึ่งสังคมใดได้นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่สร้างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถดึงทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนการเมือง และทุนก่อสร้าง รวมทั้งทุนการเงิน ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ของทุนสังคมที่มีความต้องการยกระดับทุนทั้งหมดให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการนำกระบวนการวิเคราะห์ในแต่ละด้านไปใช้ในการจัดการที่เรียกว่า IPO กล่าวคือ เป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่เริ่มของปัจจัยนำเข้า (Input) ในที่นี้ให้เป็นขั้นตอนที่ 1 ที่นำปัจจัยที่ส่งผลกระทบทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมากำหนดเป็นฐาน ขั้นตอนที่ 2 สร้างเป็นกระบวนการ (Process) ในการนำปัจจัย

นำเข้ามาก่อให้เกิดการบูรณาการภายใต้ต้นทุนต่ำสุดแต่มีประสิทธิภาพสูงสุด และขั้นตอนที่ 3 เป็นผลลัพธ์ (Output) หรือเป้าหมายที่ต้องการของชุมชนว่าสิ่งที่ต้องการให้เป็นคืออะไร โดยต้องมีการประเมินผลที่ได้แล้วนำกลับไปพิจารณาปรับปรุงเข้าสู่วงจรการพัฒนาของ IPO ตามเดิม ดังนั้น จะเห็นว่าการยกระดับการพัฒนาการจัดการทุนชุมชนมีความเป็นระบบ พร้อมทั้งมีการตรวจสอบทุกขั้นตอนของคนในชุมชนในแต่ละทุนที่พิจารณา

เมื่อวิเคราะห์ถึงการดำเนินการบริหารจัดการทุนที่จะสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงต้องเกิดภาพของคำว่า “ทุนสังคม” ที่เด่นชัด ที่สร้างให้เกิดพลังแห่งปฏิกิริยาของการพัฒนาทุนต่าง ๆ ตามมา ให้สืบทอดในแต่ละรุ่นของการยกระดับ (Adler & Kwon, 2002) ทำให้เกิดโอกาสของการพัฒนาอย่างช้า ๆ ต่อความมั่นคงจากการสร้างแรงจูงใจจากความเชื่อมั่นของทุนมนุษย์ที่มีอุดมการณ์จากจุดเริ่ม โดยในประเด็นนี้จะสร้างความสามารถในการพัฒนาทักษะความหลากหลายในด้านต่าง ๆ ต่อการเชื่อมโยงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนในการวางแผนการปฏิบัติ (Kilpatrick, Field, & Falk, 2003) พร้อมทั้งในการตรวจสอบเพื่อพัฒนาปรับปรุงจากโครงสร้างแนวคิดของชุมชนนั้น ๆ ด้วยการเริ่มจากระดับขนาดเล็ก โดยการก่อตัวของโครงสร้างฐานรากของชุมชนสร้างความแข็งแกร่ง แต่มีความยืดหยุ่นจากขนาดเล็กสู่ระดับขนาดใหญ่ให้พอประมาณกับพื้นที่ของตนหรือของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Glaeser, Laibson, and Sacerdote (2002) ทำการศึกษารูปแบบของการเพิ่มทุนในทางเศรษฐกิจ พบว่า การทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการต่อการแข่งขันจะต้องเริ่มจากการค้นให้พบเกี่ยวกับทุนสังคมของบริบทในพื้นที่นั้น โดยใช้ทุนชุมชนเป็นแกนกลางให้เกิดการยกระดับการพัฒนาของพื้นที่ เนื่องด้วยการแข่งขันของตลาดภายนอกพื้นที่ รวมทั้งต่างประเทศมีการแข่งขันที่ซับซ้อนขึ้นไปเรื่อย ๆ ดังนั้น การนำแนวคิดทุนชุมชนมาสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการสร้างจากฐานรากแล้วขยายด้วยการพัฒนาขอบเขตที่กว้างขึ้น จะทำให้เกิดความยืดหยุ่นและมั่นคงต่อการยกระดับทุนสังคมที่เกิดจากง่ายสู่ความซับซ้อนที่มากขึ้น

บทส่งท้ายแห่งความท้าทายของการจัดการแกนทุน

“ทุน” คือ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ที่นำพาสู่แนวทางแห่งความยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม ถึงจะมีทุนสมบูรณ์ทุกประเภทดังที่กล่าวมาแล้ว แต่หากผู้ที่ใช้ “ทุน” ไม่เกิดความตระหนักถึงกระบวนการใช้ให้มีความเหมาะสม ตามบริบทในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ด้วยการเห็นประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก ทุนก็สามารถเสื่อมลงได้ ดังนั้น การจะพัฒนาหรือบริหารจัดการทุนให้เกิดผลดีต้องเริ่มจากผู้ที่ใช้ นั่นก็คือ ชุมชนคนในท้องถิ่นที่จะต้องมองให้เห็น ด้วยการพัฒนาทุนภายในจิตใจของตนเองออกมาเพื่อให้ยกระดับทุนภายนอกให้เกิดการประสาน ร้อยเรียงให้เกิดการบูรณาการ ซึ่งดัชนีชี้วัดที่จะเกิดความท้าทายของการดำรงอยู่ของชุมชนได้จะต้องสร้างฐานทุน โดยเฉพาะทุนชุมชนที่จะสานสัมพันธ์ในชุมชนอยู่แล้ว เพื่อนำมาเป็นแกนกลางในการหมุนเพื่อดึงทุนมนุษย์ของชุมชนที่มีทักษะ บทบาทหรือความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ มาเป็นกลไกให้ทุนชุมชนเกิดการขับเคลื่อนอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน และนำมาซึ่งการกำหนดเหตุการณ์ กิจกรรมต่าง ๆ แต่ความท้าทายในการจัดการด้วยการนำ “ทุนชุมชน” มาเป็นแกนหลักมิใช่จะประสบผลสำเร็จทุกชุมชนหรือหมู่บ้านทั้งหมดแต่อย่างใด เพราะการจะนำทุนชุมชนมาหลอมรวมทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมทั้งต้องมีความเสียสละเป็นอย่างมากที่จะขับเคลื่อน

ภายใต้สถานการณ์กดดันของทุนนิยมภายนอก ดังนั้น อุดมการณ์แห่งความคิดของชุมชนต้องมีอยู่ในหัวใจของกลุ่มทุนสังคมที่หยั่งรากฐานสู่ทุนมนุษย์ภายใต้จิตใจของทุกคน

เอกสารอ้างอิง

กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์. (2552). *การพัฒนาทุนมนุษย์ในการปรับเปลี่ยนไปสู่องค์กรสมัยใหม่หรือองค์กรสมรรถนะสูง.* กรุงเทพฯ: สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทศพร แก้วขวัญไกร. (2556). *เศรษฐศาสตร์มหภาคเบื้องต้น.* บุรีรัมย์: ซีพี พิมพ์.

ทศพร แก้วขวัญไกร, และ จตุพร จันทารัมย์. (2559). ศึกษาความสัมพันธ์ของการเพิ่มทุนมนุษย์, พัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กรณีในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 11*(พิเศษ), 98-106.

สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2558). *คู่มือสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน.* กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล, และ เฉลิมชัย ปัญญาดี. (2554). *อิทธิพลของการบริหารจัดการที่ดีและการสร้างทุนทางสังคมต่อความสามารถในการสนับสนุนการสะสมทุนของชุมชนตามแนวพระราชดำริ โดยธนาคารหมู่บ้านภาคเหนือตอนบน. จาก* http://www.ar.or.th/ImageData/Magazine/29/DL_167.pdf?t=635979516966610609

อรุณ จิตตะเสโน. (2551). *หลักการและวิธีการบริหารจัดการชุมชน* (เอกสารประกอบการเรียนรู้ชุมชนในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์รวมภายใต้แผนสุขภาพ จังหวัดสงขลา). สงขลา: สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *The Academy of Management Review, 27*(1), 17-40.

Falk, I., & Kilpatrick, S. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. *Sociologia Ruralis*, *40*(1), 87-110.

Glaeser, E. L., Laibson, D., & Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The Economic Journal, 112*(483), F437-F458.

Jacobs, C. (2007). Measuring success in communities: Understanding the community capitals framework**.** *Extension Extra Community Capitals Series 1-8*. Retrieved from http://agron-www.agron.iastate.edu/Courses/agron515/Capitals Extension%20Extra.pdf

Jones, T. (2013). Community capital and the role of the state: An empowering approach to personalization. *People, Place and Policy, 7*(3), 153-167

Kilpatrick, S., Field, J., & Falk, I. (2003). Social capital: An analytical tool for exploring lifelong learning and community development. *British Educational Research Journal, 29*(3), 417-433.

Kristine, B. (2011). Enterprise related social capital: Different levels of social capital accumulation. *Economics & Sociology, 4*(2), 66-83.

Sustainable Measures. (2018). *Key term: Community capital.* Retrieved from http://www.sustainablemeasures.com/node/32

The Reconsider Team. (2013). *Community capital and alternative financing resource guide: Exploring the methods for aggregating and disseminating community capital to spur diversified economic development.* Community Capital Resources: University of Michigan.

Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society, 27*, 151-208.